

УДК 351.84:329.78 (477)

Кривачук Л. Ф.,
доктор наук з державного
управління, доцент,
завідувач кафедри гуманітарних
дисциплін та соціальної роботи,
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності
(Україна, м. Львів)

ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ У ПОЛЬЩІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ

У статті розглянуто нормативно-правові та організаційні засади системи соціальної роботи в Польщі. Досліджено проблему організації діяльності соціальних служб у міжнародному контексті (досвід Польщі), зокрема розглянуто особливості провадження соціальної роботи з різними групами клієнтів. Зосереджено увагу на основних нормативно-правових актах у цій сфері, розглянуто основні положення, приділену значну увагу розгляду організаційних засад діяльності соціальних служб (на прикладі Міського центру соціальної допомоги у м. Ярослав, Польща) (Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Jarosławiu, Polska).

Ключові слова: соціальна політика, соціальна робота, соціальна допомога, соціальні служби.

В статье рассмотрены нормативно-правовые и организационные основы системы социальной работы в Польше. Исследована проблема организации деятельности социальных служб в международном контексте (опыт Польши), в частности рассмотрены особенности проведения социальной работы с различными группами клиентов.

Сосредоточено внимание на основных нормативно-правовых актах в этой сфере, рассмотрены основные положения, уделено значительное внимание рассмотрению организационных основ деятельности социальных служб (на примере Городского центра социальной помощи в г. Ярослав, Польша) (Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Jarosławiu, Polska).

Ключевые слова: *социальная политика, социальная работа, социальная помощь, социальные службы.*

The article deals with the normative-legal and organizational principles concerning the system of social work in Poland. The problem of organizing the activities concerning social services in the international context is researched, in particular the features of social work with different groups of clients were considered. Focused attention is paid to the basic legal acts in this area, the main provisions are considered, attention is paid to the consideration of the organizational principles of the activities of social services (for example, the City Center for Social Help in Jaroslaw, Poland) (Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Jarosławiu, Polska).

Keywords: *social policy, social work, social help, social services.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації українського суспільства, підвищення соціальних ризиків, безперечно, все більшого значення набуває проблема надання якісних соціальних послуг різним групам клієнтів, модернізація соціальних інституцій, які надають ці послуги, вивчення інноваційних підходів у сфері соціальної роботи. Економічні перетворення, що відбуваються на сучасному етапі становлення української державності, а також процеси демократизації та розбудови громадянського суспільства супроводжуються змінами в соціальній сфері, соціальній політиці, діяльності різних соціальних інститутів. Нові суспільні відносини значною мірою впливають на становлення соціальної роботи як професійної діяльності.

Сучасна соціальна робота перебуває на етапі активного розвитку теоретичних положень та аналізу й систематизації досягнень соціальної практики. Її розвиток базується на інтеграції зусиль, засобів і можливостей різних інституцій на всіх рівнях. Відтак, актуальним у цьому контексті видається питання вивчення зарубіжного досвіду організації соціальної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджувана проблематика стала предметом вивчення багатьох закордонних та вітчизняних авторів (Г. Бевз, О. Безпалько, В. Дибайло, І. Зверева, Р. Каргер,

А. Капська, А. Коваль, І. Козубовська, В. Кузьмінський, Ж. Петрочко, І. Пеша, Т. Семигіна тощо). Особливо доцільно звернути увагу на дисертаційне дослідження у галузі державного управління, яке безпосередньо стосується організації діяльності соціальних служб в Україні, Я. Бордіяна “Державне управління соціальною роботою з дітьми та молоддю в Україні” (2017). Цінність дисертаційної роботи підсилюється тим, що автор є добрим практиком, має значний досвід у сфері соціальної роботи, будучи директором Львівського обласного центру соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді. Разом з тим, існує потреба у вивченні кращих міжнародних практик у сфері соціальної роботи, ефективних методик і технологій, інноваційних підходів.

Постановка завдання (цілей статті). Мета статті полягає у дослідженні організаційно-правових засад системи соціальної роботи та особливостей діяльності соціальних служб у Польщі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах реформування та модернізації системи соціальної роботи в Україні актуальною проблемою є вивчення та впровадження кращих зарубіжних практик соціальної роботи. У цьому контексті принагідно слід зазначити, що у червні 2017 року студенти спеціальності “Соціальна робота” Львівського державного університету безпеки життєдіяльності проходили міжнародну практику в рамках функціонування I Міжнародної літньої школи “Інновації у соціальній роботі” на базі Вищої державної технічно-економічної школи ім. Б. Маркевича (Ярослав, Польща) та вивчали міжнародний досвід у сфері соціальної роботи.

Водночас, перш, ніж перейти до розгляду діяльності конкретних інституцій, які надають соціальні послуги різним групам клієнтів, і з діяльністю яких мали змогу ознайомитися безпосередньо, вважаємо за доцільне зосередити увагу на нормативно-правових та організаційних засадах системи соціальної роботи в Польщі.

Основним документом, що регулює сферу соціальної роботи в Польщі, є Закон “Про соціальну допомогу” від 12.03.2004 р. (Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12.03.2004 r.) [3]. Відтак, звернемо увагу на понятійно-категоріальний апарат у сфері соціальної роботи, визначений на законодавчому рівні в Польщі, зокрема наведемо визначення окремих понять, що подані в зазначеному Законі, а саме:

– “соціальна робота” – “професійна діяльність, спрямована на допомогу особам і сім’ям, яка полягає у підтримці та відновленні здатності до функціонування у суспільстві через виконання відповідних соціальних ролей та створення умов, що сприяють досягненню цієї мети”;

– “установа соціальної допомоги” – “регіональний центр соціальної політики, районний центр допомоги сім’ї, центр соціальної допомоги, дім соціальної допомоги, центр спеціалізованого консультування, зокрема сімейного, центр підтримки та центр кризового втручання”;

– “сім’я” – “особи кровноспоріднені або некровноспоріднені, які перебувають у фактичному зв’язку, спільно проживають і ведуть спільне господарство”;

– “соціальний контракт” – “письмовий договір, укладений з особою, яка потребує соціальної допомоги, який визначає права та обов’язки сторін договору, в рамках спільних заходів, спрямованих на подолання складної життєвої ситуації особи чи сім’ї”;

– “соціальний проєкт” – “комплекс заходів, спрямованих на поліпшення життєвої ситуації осіб, сімей, груп, які перебувають у стані ризику бідності, маргіналізації та соціального виключення” [3].

Важливо також звернути увагу на причини, з приводу яких надається соціальна допомога в Польщі, відповідно до Закону “Про соціальну допомогу” від 12.03.2004 р. (Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12.03.2004 r.), це зокрема: 1) бідність; 2) сирітство; 3) бездомність; 4) безробіття; 5) неповносправність; 6) довготривала або важка хвороба; 7) насильство в сім’ї; 8) захист жертв торгівлі людьми; 9) охорона материнства та багатодітних сімей; 10) опікунство та підтримка сімей, насамперед неповних і багатодітних; 11) інтеграція іноземців; 12) адаптація до життя в суспільстві осіб, звільнених з місць позбавлення волі; 13) алкоголізм та наркоманія; 14) випадкові події та кризові ситуації; 15) природна чи екологічна катастрофа [3].

З огляду на заявлену мету статті, доцільно також розглянути організаційні засади провадження соціальної роботи в Польщі. Усі питання соціальної сфери, зокрема соціальної політики та соціальної роботи в Польщі регулюються Міністерством сім’ї, праці та соціальної політики (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej). Зауважимо, що у 2005 році відповідно до Розпорядження Ради Міністрів (від 31.10.2005 р.) було утворено Міністерство праці і соціальної політики (Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej), до цього функціонувало Міністерство соціальної політики (Ministerstwo Polityki Społecznej). Надалі відповідно до Розпорядження Ради Міністрів (від 03.12.2015 р.) відбулася чергова реорганізація і було утворено чинне на сьогодні Міністерство сім’ї, праці та соціальної політики (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej). До складу Міністерства сім’ї, праці та соціальної політики організаційно входять три відділи: 1) відділ праці; 2) відділ соціального забезпечення; 3) відділ сім’ї [1].

Відділ праці регулює вирішення проблем у сфері: зайнятості та запобігання безробіттю; трудових відносин та умов праці; заробітної плати та винагород працівникам; колективних трудових відносин і колективних спорів; профспілок та організацій працедавців.

Відділ соціального забезпечення займається питаннями: соціального страхування та соціального забезпечення; пенсійних фондів; надання соціальних допомог і пільг особам та сім'ям, які перебувають у складній матеріальній та соціальній ситуації; державних програм у сфері соціальної допомоги, зокрема для осіб та сімей, які перебувають у складній матеріальній і соціальній ситуації, а також для груп ризику соціального виключення; соціальних пільг, зайнятості, соціальної та професійної реабілітації неповносправних осіб; репресованих осіб; координації соціального забезпечення, за винятком медичних послуг; діяльності громадських інституцій, включаючи нагляд за діяльністю громадських організацій у цій сфері; координації й організації співпраці між органами державного управління та громадськими інституціями, зокрема неурядовими громадськими організаціями.

Відділ сім'ї має повноваження у сфері: демографічних умов в країні; опіки над дитиною до 3 років; захисту та підтримки сімей з дітьми, зокрема сімей, які перебувають у складній матеріальній та соціальній ситуації; розвитку системи опіки над дитиною; координації й організації співпраці органів державного управління, неурядових громадських організацій, соціальних інституцій у сфері забезпечення прав сім'ї та дитини; міжнародного співробітництва щодо реалізації та захисту прав сім'ї і дитини [1].

У статті зосередимо увагу на особливостях організації соціальної роботи в місті (гміні), позаяк мали можливість безпосередньо вивчати діяльність Міського центру соціальної допомоги у м. Ярослав, Польща (Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej Jarosławiu).

Водночас, зазначимо, що статтями № 17–24 Закону “Про соціальну допомогу” від 12.03.2004 р. (Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12.03.2004 r.) включають перелік завдань гміни, повіту, воєводства, воєводи, міністра соціального забезпечення, Ради міністрів. Завдання ці поділені на ті, що має виконувати та чи інша адміністративна одиниця (власні повноваження), та ті, що рекомендовані або делеговані до виконання гміні чи повіту (делеговані повноваження). Повноваження чітко розподілені та не дублюються [3].

У містах (гмінах) в Польщі, відповідно до Закону “Про соціальну допомогу” від 12.03.2004 р. (Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12.03.2004 r.), завдання у сфері соціальної допомоги виконують Центри соціальної допомоги (Ośrodki Pomocy Społecznej). У Центрі соціальної допомоги

(Ośrodek Pomocy Społecznej) працюють соціальні працівники, кількість яких є пропорційною до чисельності мешканців міста (гміни) у співвідношенні один соціальний працівник на 2 000 мешканців або пропорційно до кількості сімей і осіб самотніх, охоплених соціальною роботою, відповідно – один соціальний працівник на не більш, як 50 сімей та одиноких осіб, охоплених соціальною роботою [3].

Більш детально діяльність Центру соціальної допомоги (Ośrodka Pomocy Społecznej) розглянемо на прикладі Міського центру соціальної допомоги у м. Ярослав, Польща (Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej Jaroslaviu), принагідно зазначивши, що кількість мешканців м. Ярослава становить 38 970 осіб. Центр функціонує відповідно до затвердженого Положення про Міський центр соціальної допомоги у м. Ярослав (Regulamin organizacyjny Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej Jaroslaviu z dnia 3 grudnia 2012 r.) [2].

Центром керує директор, є заступник директора, головний бухгалтер, керівники відділів, юрист-консультант. Організаційна структура Центру представлена 6 відділами, зокрема:

- 1) відділ допомоги в громаді (за місцем проживання);
- 2) відділ соціальних виплат та допомоги сім'ям;
- 3) відділ житлових дотацій;
- 4) відділ фінансово-бухгалтерський;
- 5) відділ організаційно-адміністративний;
- 6) окрема посада – юрист-консультант (див. рис. 1, рис. 2):

Рис. 1. Міський центр соціальної допомоги у м. Ярослав (Польща)

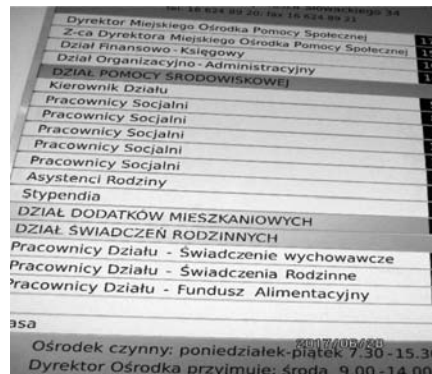

Рис. 2. Відділи міського центру соціальної допомоги у м. Ярослав (Польща)

У контексті зазначеного звернемо також увагу на посади працівників Центру, зокрема у першому відділі – відділ допомоги в громаді – працюють: керівник відділу, соціальні працівники, асистенти родини; у другому відділі – відділ соціальних виплат та допомоги сім'ям – основні посади: керівник відділу, соціальні працівники, старші соціальні працівники, спеціалісти соціальної роботи, старші спеціалісти соціальної роботи, старший референт, старший інспектор.

Доцільно також звернути увагу на години роботи Центру, це зокрема: з 7.00 год. до 15.30 год., пов'язано з тим, щоб особи, які потребують допомоги мали змогу прийти зранку, в другій половині дня соціальні працівники зазвичай працюють у громаді, за місцем проживання клієнта.

Щодо завдань і функцій, які виконує Міський центр соціальної допомоги у м. Ярослав, Польща (Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej Jarosławiu), то слід виокремити наступні: реалізація державних та регіональних програм у сфері соціальної політики, надання соціальних послуг різним групам клієнтів, профілактика і розв'язання проблем алкоголізму та наркоманії, інтеграція в соціум осіб з груп ризику. Значну увагу приділено питанням надання соціальних виплат різним категоріям клієнтів, насамперед ідеться про сім'ї з дітьми, неповноправних осіб.

Окремо доцільно звернути увагу на великий обсяг повноважень, що стосуються проблеми, яка є однією з пріоритетних у діяльності Центру, зокрема всі питання дотичні до надання соціальних послуг, пов'язаних з опікуномством, запобіганням насильству в сім'ї, дитячою бездоглядністю та кризовими сім'ями [2].

Центр також активно співпрацює з низкою неурядових організацій, які функціонують на території м. Ярослав і надають соціальні послуги різним групам клієнтів (див. рис. 3, рис. 4).

Висновки з проведеного дослідження. Дослідження організаційно-правових засад соціальної роботи в Польщі, дозволяє зробити окремі висновки та висловити певні міркування.

Соціальна робота в Польщі посідає значне місце в системі соціальної політики (соціальна політика – соціальне забезпечення – соціальна допомога – соціальна робота). На законодавчому рівні в Польщі “соціальну роботу” визначено як “професійну діяльність, спрямовану на допомогу особам і сім'ям, яка полягає у підтримці та відновленні здатності до функціонування у суспільстві через виконання відповідних соціальних ролей та створення умов, що сприяють досягненню цієї мети”.

Рис. 3–4. Структурні відділи міського центру соціальної допомоги у м. Ярослав (Польща)

Нормативно-правова база у сфері соціальної роботи є досить обширною, разом з тим чіткою та структурованою, основним нормативно-правовим актом у сфері соціальної роботи є Закон “Про соціальну допомогу” від 12.03.2004 р. (Ustawa o pomocy społecznej 12.03.2004 r.). Щодо організаційних засад функціонування системи соціальної роботи в Польщі, доцільно зазначити, що на центральному рівні питання соціальної політики та соціальної роботи регламентує Міністерство сім’ї, праці та соціальної політики (Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej), утворене в 2015 р. (до цього – у 2005 році було створено Міністерство праці і соціальної політики (Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej), а ще раніше функціонувало Міністерство соціальної політики (Ministerstwo Polityki Społecznej)).

Досвід вивчення системи організації соціальної роботи в Польщі, зокрема на місцевому рівні (регіональний, районний, міський рівні), показав, що ієрархічна структура організації надання соціальних послуг різним групам клієнтів є досить структурованою, чіткою, різноаспектною, до прикладу в порівнянні з Україною, добре кадрове та матеріально-технічне забезпечення умов праці соціальних працівників, дуже добре розвинена система різних профілактичних осередків (алкоголізм, наркоманія, насильство в сім’ї, осередки кризового втручання тощо). Відтак, важливим та актуальним є питання щодо вивчення кращих міжнародних практик соціальної роботи, адаптації їх до вітчизняного простору практичної соціальної роботи та впровадження у навчальний процес підготовки фахівців соціальної роботи.

Література:

1. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://www.mpips.gov.pl>. – Назва з екрана.

2. Regulamin organizacyjny Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Jarosławiu z dnia 3 grudnia 2012 r.

3. Ustawa o pomocy społecznej 12.03.2004 r [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf>. – Назва з екрана.